

Cuba og Vietnam som symbolske og konkrete utopier

Danske solidaritetsrejser i 1960'erne og 1970'erne

I 1960'erne og 1970'ernes solidaritetsarbejde i Danmark var både Cuba og Vietnam væsentlige omdrejningspunkter. Solidaritetsrejserne til de to lande viser, at der var tale om ganske forskellige politiske og kulturelle attraktionselementer og identifikationsmuligheder i solidaritetsarbejdet. Cuba fremstod som den varme frodige kammeratlige og konkrete revolution, Vietnam som det sarte, fjerne, fremmede folk hvis kamp havde stor symbolsk værdi.

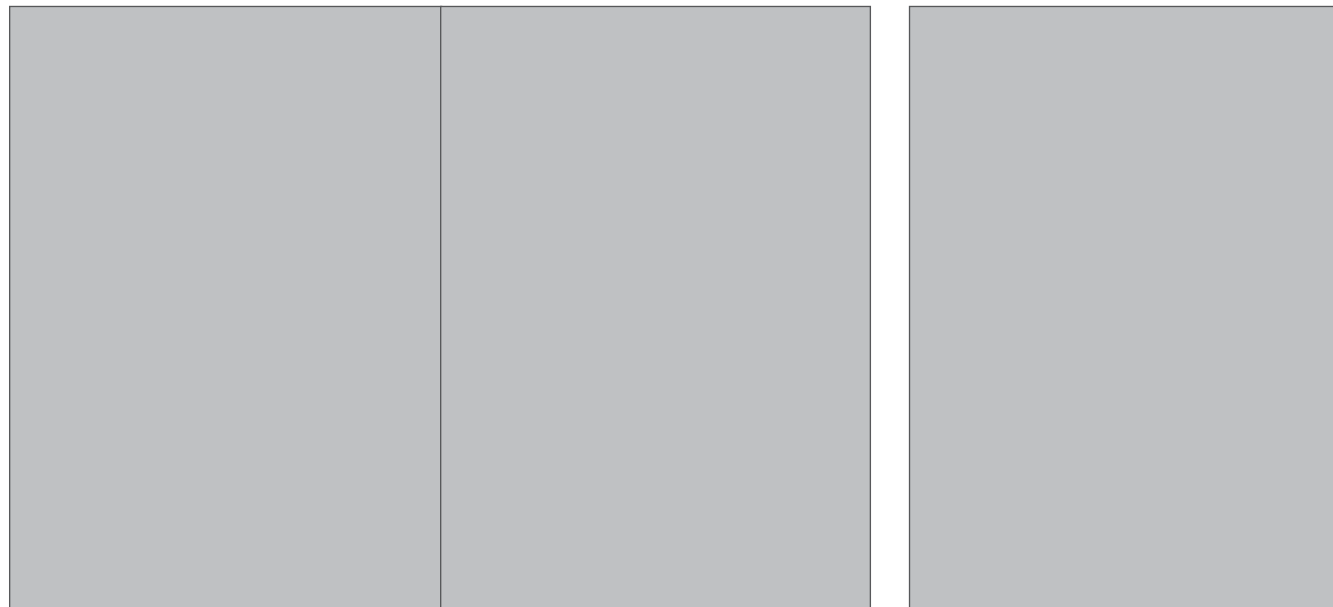
AF KAREN STELLER BJERREGAARD

Fænomenet solidaritet med den 3. verden opstod i takt med det venstreorienterede oprør i 1960'erne og 1970'erne, i Danmark, såvel som mange andre vesteuropæiske lande og USA. Den 3. verden blev i mange solidaritetsgrupperinger forstået som arnested for et særligt revolutionært potentiale og var derfor en betydelig inspiration i mange aktivisters bestræbelser på at forandre deres eget samfund.¹ En af de mange praksisformer, der udgjorde solidaritetsarbejdet var rejser til de lande, aktivisterne stillede sig solidariske med, og jeg skal i denne artikel analysere de solidaritetsrejser, der blev foretaget til henholdsvis Cuba og Vietnam. Det centrale spørgsmål er, hvilken betydning rejserne havde som solidaritetspraksis. Som det vil fremgå, var der meget stor forskel på solidaritetsrej-

serne til henholdsvis Cuba og Vietnam. Cuba var et samfund under opbygning, Vietnam et land i krig, og hvor de mange Cubarejser var præget lystfyldt inspiration fra et konkret land, var de få rejser der blev foretaget til Vietnam præget af mere fjern beundring af et symbol på den antiimperialistiske folkekrig.

Det er klart, at rejserne indgik i en politisk sammenhæng og var ideologisk motiverede i de respektive miljøer. Jeg forstår dog ikke de rejsende som »politiske pilgrimme«², men er konkret inspireret af sociologen Kevin Hetherington, der ser rejsen som en praksis igennem hvilken man tilskriver bestemte steder betydning. En sådan betydningstilskrivning er dog ikke alene knyttet til rejsens mål, men i lige så høj grad til det samfundsengagement, som den rejsende bærer med sig. Hetherington betegner de steder, som hermed tilskrives en særlig betydning »utopica« – et utopia, der placerer sig i et landskab, symbolsk, men også konkret, indholdsudfyldt af utopiske forestillinger, ideologier og praksisser. Stederne er ofte langt fra den vestlige verdens politiske og kulturelle metropoler, hvorfor der knyttes en særlig autenticitet og et særligt utopisk potentiale til dem.³ For en dansk solidaritetsaktivist kunne Sierra Maestra-bjergene på Cuba eller en landsby i Vietnam således udgøre sådanne »utopicas«. Ved at studere rejseberet-

Løbeseddel fra Den Røde Højskole om kurser på Cuba. På bagsiden er programmerne trykt. Til sidst forsiden af lovene fra Dansk-Cubansk Forening. ABA, Kbh.

ninger og de måder, hvorpå rejserne indgik i solidaritetsarbejdet på, kan man på den måde kaste lys over, hvor forskelligt forskellige lande blev betydningsstilskrevet, og hvordan dette både hang sammen med solidaritetsaktivisternes egne kulturelle horisonter og med de politiske projekter, der knyttede sig til solidaritetsarbejdet.

REJSER TIL CUBA

Rejser spillede en stor rolle i solidaritetsarbejdet for Cuba. Selvom den cubanske revolution i 1959 allerede fra de tidlige 1960'ere tiltrak sig nogen opmærksomhed i danske venstreorienterede kredse, skal jeg i denne sammenhæng primært fokusere på de rejser, der blev foretaget indenfor Dansk-Cubansk Forening (DCF), der blev dannet i 1968. DCF stod som den eneste solidaritetsorganisation for Cuba for de mest organiserede solidaritetsrejser, de nordiske brigaderejser.

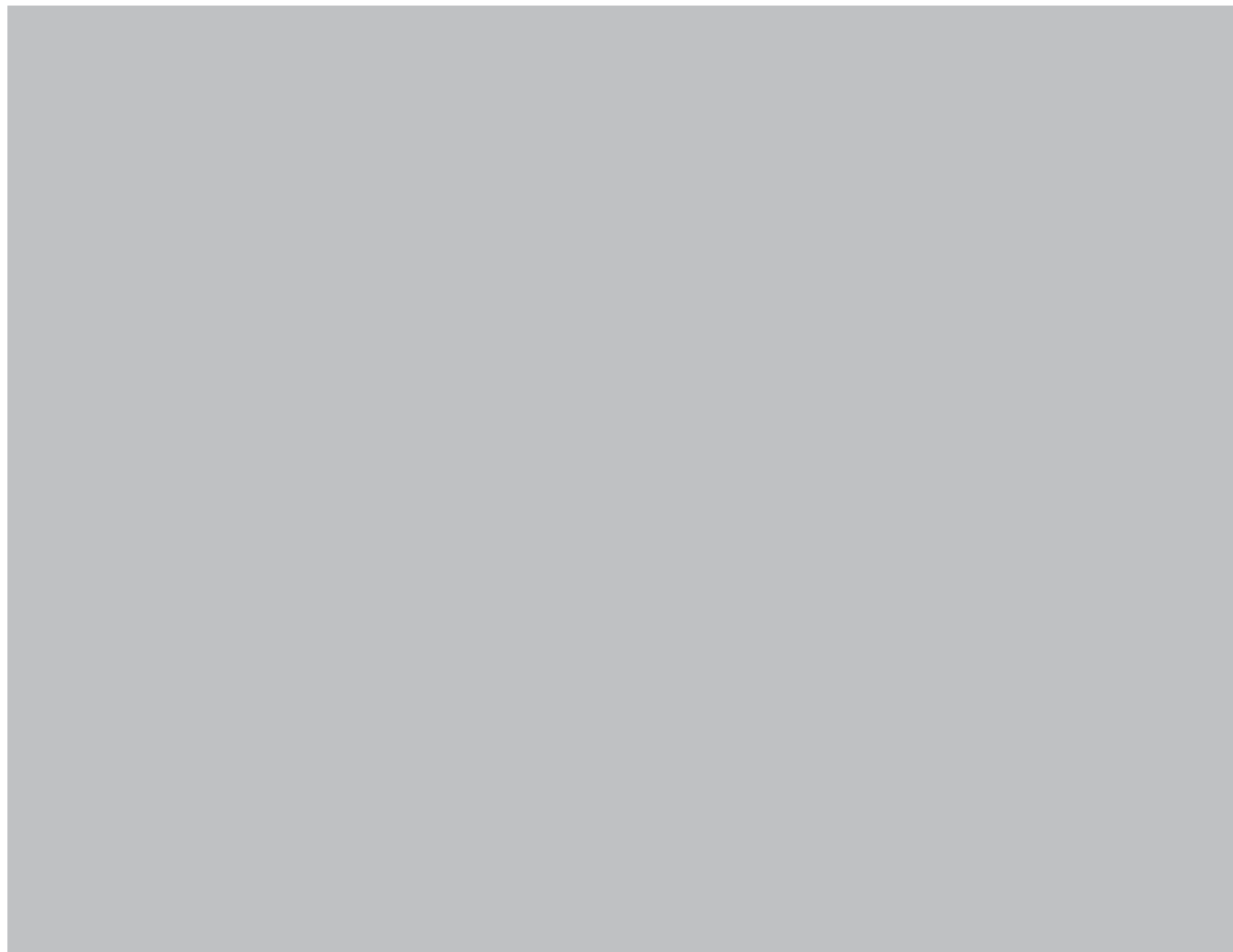
Hvis man ser på rejserne som solidaritetspraksis, er det helt afgørende, at forståelsen af den cubanske revolution rummede en dobbelt tidsregning. På den ene side var den fra 1959 et allerede etableret faktum med et *før* og et *efter*. På den anden side var revolutionen noget, der først skulle til at udfolde sig i

opbygningen af et nyt samfund med nye institutioner og nye normer. At rejse til Cuba var på den måde både en rejse til et sted, hvor utopien rent faktisk var blevet en realitet og samtidig en rejse til et sted, hvor man kunne deltage i virkeliggørelsen af selv samme utopi.

Rejserne til Cuba med Brigada Nordica blev en fuldstændig afgørende solidaritetspraksis i DCF.⁴ Alene udarbejdelse af materiale til de forberedende seminarer i form af læsestof, lysbilleder og ikke mindst film osv. udgjorde en stor del af det hjemlige arbejde. For den enkelte aktivist var det således forbundet med en høj grad af forpligtelse, også før man overhovedet kom afsted. Selve rejsen kom efterhånden til at bestå i tre ugers arbejde, hvor deltagerne havde base i en til formålet indrettet lejr, og en uges rundrejse, der havde karakter af kultur- og badeferie.

Spørgsmålet om, hvad det at rejse til Cuba overhovedet betød havde været et diskussionstema siden den første rejse i sommeren 1968, der dog var foregået inden dannelsen af DCF. En solidaritetsaktivist, Svend Agger, der også deltog i Vietnamarbejdet, kritiserede efter sin hjemkomst flere af de danske deltagere, idet han mente, at de i al for stor udstræk-

Åbning af ungdommens og studenternes verdensfestival på Cuba i 1998. Den canadiske delegation frembærer et banner med festivalens slogan: Fred, Venskab og antiimperialistisk solidaritet. Foto: Arbejdermuseet og ABA. Kbh.

ning havde opfattet det som en ferietur – hvilket han altså ikke selv gjorde. Disse feriegæster ville have »svært ved at honorere de forventninger, som cubanerne stiller til vores aktivitet efter hjemkomsten«, skrev han.⁵ Svend Agger skabte altså en forbindelse mellem det at have været der og forpligtelsen til at omsætte dette til mere organiseret solidaritetsarbejde. En lignende forståelse af, hvad en rejse til Cuba betød, kunne også ses i et kaotisk interview i venstrefløjsbladet *Politisk revy* med henholdsvis Niels Frölich og Erik M. Petersen, der netop var hjemvendt fra omtalte rejse til Cuba, og Leif Varmark og Henning Prins, der netop var hjemvendt fra det såkaldte Mors-seminar, hvor erfaringerne fra forårets studenteroprør København var blevet diskuteret af oprørerne selv.⁶ Hvor Varmark og Prins fortalte om »seminarets totale kærlighed«, »jeg-power« og »kommunikation«, betonedes Frölich og Petersen »revolutionær bevidsthed« og »skoling« og mente i øvrigt, at der havde været »for mange anarkister« med på turen til Cuba.⁷ Sådanne indlæg vidner om, at Cubarejser fra begyndelsen blev en betydningsdannende praksis, der rummede bestemte forestillinger om såvel Cuba som om det solidaritetsarbejde, der skulle knyttes hertil. I sommeren 1968 kunne en rejse til Cuba således markere distance til mere flippede dele af de ungdomsoprørske miljøer. Men hvis man ser på de organisationer, der deltog i forberedelserne af Cubarejserne i sommeren 1968 (VS, Studenter Samfundet, SUF, politisk revy og De Storkøbenhavnske Vietnamkomiteer), indikerede en Cubarejse dog også en venstrefløjsposition, der var antiautoritær, både hvad angik politisk indhold og form. Dette ændrede sig, som det vil fremgå, fra starten af 1970'erne.

Hvis man ser på indholdet af rejseberetningerne, der blev bragt i *Cuba-bladet*, tematiserede de kun i meget ringe grad Cubas position på den stormagtspolitiske arena. Det er derimod bemærkelsesværdigt, at beretningerne syntes at balancere mellem personlige eksplorative historier på den ene side og på den anden side en kollektiv-historie, der skrev rejserne ind i en fælles ramme, der ikke var til diskussion. Det personlige eksplorative element kom ofte til udtryk ved, at jeg-fortælleren beskrev, hvordan han eller hun frit havde bevæget sig rundt, tilsyneladende uafhængigt af gruppen. Et enkelt eksempel er Jens Møller, der fortæller, hvordan han sammen med »Anne« i intens tosomhed udforskede Havanna: »(..) vi vil ikke spise, ikke nu, og måske slet ikke i dag. Vi vil opleve Havanna, Anne og jeg.«⁸ De personlige oplevelser fremstod ofte som øjenåbnende små eventyr – her i en beretning fra brigaderejsen i 1974:

[bagefter] var vi i Matanzas for at høre om kommunalvalget. Jeg snød. Gik ned og snakkede med portnersken, som fortalte om karnevallet, og med en matematiklærer på aftenskolen, der netop havde pause. Han sagde jeg var smuk og tilbød mig børn og ægteskab, inden han igen gik ind for at under vise. Af en eller anden grund forstod jeg spansk den aften...⁹

Absolut mest karakteristisk i rejseberetningerne stod dog mødet med det frodige eksotiske revolutions-Cuba. Stort set alle beretningerne rummede beskrivelser af det varme fugtige klima, stærkt sanselige indtryk af såvel natur som storby,

mange lugte og mange farver. En del af beskrivelserne af disse sanselige by- og landskaber fyldtes ud af varme historiefortællende cubanere, som de rejsende havde mødt. På den måde blev det igen og igen fortalt, både hvordan de rejsende havde haft meget personlige samtaler med såkaldt almindelige mennesker, og hvordan revolutionen positivt og til stadighed forandrede livet totalt for den almindelige cubaner, socialt, sundhedsmæssigt, uddannelsesmæssigt:¹⁰

(...) revolutionen hører ikke hjemme på museum. Revolutionen er ikke død. Revolutionen skal ikke udstilles. Den findes lyslevende nede i Santiago, hvor folk maler deres huse, og hvor bageren har billeder af Che, Lenin og Bresjnev og sælger varme brød. Revolutionen er ikke en isoleret historisk begivenhed, men en del af det cubanske folks hverdag.¹¹

De mellem menneskelige møder, som prægede beretningerne og som altså indgik i de sanselige beskrivelser, fik cubanerne til nok at være eksotiske, men også at fremstå som ligeværdige kammerater. Ingen steder var der antydninger af, at man ikke kunne forstå cubanerne og den cubanske kultur, snarere følte de rejsende sig hjemme i den. Blandingen af det eksotiske og det genkendelige forstærkedes af de erotiske undertoner, der prægede nogle beretninger. Der var mange beskrivelser af fest, dans, rytme og sitrende nattetimer, og de kønsstereotyper, der knyttede sig til de cubanske revolutionshelte, var ofte virksomme i fortællingerne. Tilsammen udgjorde disse elementer rammerne om et stærkt og utvetydigt heteroseksuelt univers, der både fremhævede det særligt cubanske og samtidig var fuldstændig genkendeligt for de danske rejsende.

Det sanselige element er det mest kontinuerlige i rejsebeskrivelserne. Næsten lige meget hvem der havde været af sted og hvornår, spiller dette en rolle i beretningerne. Da DCF fyldte ti år i 1978, fremhævede formanden Karsten Garder, at foreningen havde etableret et miljø »i overensstemmelse med den cubanske livsholdning. (...) hvor det saglige kombineres med fest og glade dage. For at sige det ligeud.«¹² Det betød, at de kunne »trække folk til, som ellers ikke ville være indblandet i venskabs- og solidaritetsarbejde.«¹³ Der er således ingen tvivl om, at de caribiske rytmer blev set som en vigtig del af solidaritetsarbejdet, og som en fast del af rejseberetningerne blev billedet af det eksotiske og kulturelt attraktive Cuba fastholdt, uanset de politiske udviklinger.

Vigtigheden af rejserne kan på den måde næppe overvurderes, og der blev i stigende grad ofret møder og diskussioner på planlægningen af dem. Forud for konsolideringen af rejsernes faste form lå da også en længere proces, hvor der var foregået en vis holdningssammensmeltning med det cubanske mellemløselige venskabsinstitut ICAP, som altså var statsligt, og som fra omkring 1970 stod som den officielle værtsorganisation.¹⁴ Her kom to tendenser til at gøre sig gældende. For det første blev foreningen i stigende grad opsat på at hverve deltagere fra det, de opfattede som den danske arbejderklasse.¹⁵ Indsatsen synes at have båret frugt, for i begyndelsen af 1976 kunne hovedbestyrelsen meddele, at halvdelen af brigadedeltagerne var »arbejdere«, hvilket dog dækkede over

både repræsentanter fra faglige organisationer og DKU'ere.¹⁶ Dette kom også til udtryk i rejseberetningerne i *Cuba-bladet*, hvor beskrivelserne af det manuelle arbejde blev tildelt en vis plads. Omtalerne af bolig- og skolebyggeri og en række andre sociale og institutionelle tiltag i Cuba fremstillede landet som et moderne industrisamfund, og dette kom til at overskygge en anden side af Cuba som attraktiv konkret utopi, nemlig de intellektuelle nybrud indenfor kunst, litteratur, musik, plakater og ikke mindst film, der havde spillet en vigtig rolle i slutningen af 1960'erne.

For det andet er det tydeligt, at der skete en decideret politisk stramning af kriterierne for deltagelse. Samtidig med at det »at være der« i sig selv blev opfattet som en betydningsfuld solidaritetsaktivitet, blev det således efterhånden klart, at DCF som loyal solidaritetsforening ikke tolererede, at rejserne blev gjort til genstand for kritik. Loyaliteten med det cubanske styre kom bl.a. til udtryk ved det bemærkelsesværdige fravær af konflikter mellem DCF og ICAP.¹⁷ Da ICAP eksempelvis i 1975 gjorde klart, at de, »for at modvirke splittelse (...) [ikke ønskede et] stigende antal af organiserede ekstremister med et anti-sovjetisk syn«, blev dette efterfulgt.¹⁸ Hvor rejserne i begyndelsen havde været et rekrutteringselement, blev der i 1975 krævet mindst et halvt års aktivt medlemskab af DCF, før man kunne komme afsted.¹⁹ ICAP formulerede det således:

Formålet med at sende brigader er, at styrke solidariteten og dermed venskabsforeningerne (...) Foreningerne skal ikke være rejsebureauer. Dem, der vil hertil som turister kan gøre det selv. Man skal have gjort sig fortjent til at komme med.²⁰

Den løbende stramning af kriterierne for deltagelse havde både at gøre med pres fra ICAP, men også at brigaderejserne, efterhånden som kritikken af Cubas afhængighed og loyalitet overfor Sovjet dukkede op, også fremstod som et værn om forestillingen om Cuba som den lille rebelske uafhængige ø. Ligeså væsentligt det var, at man selv havde været der, ligeså afgørende var det, at man efterfølgende arbejdede videre med erfaringerne fra rejsen, aflagde den rette rejseberetning og således lod rejsen indgå i solidaritetsarbejdet.²¹ I et arbejdsgrundlag formuleret i januar 1973 fremgik det da også, at man krævede »ubetinget solidaritet« med alt hvad den cubanske regering foretog sig.²² Cubakritiske artikler af bl.a. journalisten Jan Stage, der selv havde rejst meget i Cuba, blev løbende bragt i både *Information* og *Politisk Revy*, og blev opfattet som »anti-cubanske« og hvilende på »falske forestillinger«.²³ Og i begyndelsen af 1974 blev to medlemmer ekskluderet af foreningen, fordi de i *Information* skarpt havde kritiseret den nordiske brigaderejse, som de havde deltaget i, i sommeren 1973.²⁴

Foreningens loyale holdning til det cubanske styre havde også at gøre med, at DKP efterhånden havde stor indflydelse i DCF, hvilket udelukkede sovjetkritiske og venstreradikale synspunkter. Det betød dog ikke, at rejserne mistede betydning, de blev tværtimod løbende omtalt som en central del af solidaritetsarbejdet og var noget, som DCF var kendt for i andre solidaritetsmiljøer. Men det betød også, at andre typer

af rejser dukkede op, særligt den politiske delegationsrejse med DKP som centralt omdrejningspunkt.²⁵ Omtalerne af og beretningerne fra disse rejser bar præg af, at Cuba på mange måder blev forstået som en etableret konkret utopi. I et interview med DKP's daværende formand Knud Jespersen, der, sammen med en DKP-delegation, netop var vendt hjem fra PCC's første partikongres i 1975, fremhævede han med glæde, at »selve revolutionen er stabiliseret. De ting der sættes i gang bygger mere og mere på kendsgerninger, på videnskabelige undersøgelser.«²⁶ Her var de eksplorative elementer nedtonet, og de officielle delegationsrejser kan ses som en praksis, hvor konkrete aktører i handling og tale placerede Cuba mere entydigt som en del af den kommunistiske verdensbevægelse. Dette gjorde sig også gældende i forbindelse med afholdelsen af den 11. Verdensungdomsfestival i 1978.²⁷ DKU spillede en væsentlig rolle i den danske forberedelseskomite, og beretningerne fra forberedelserejserne tematiserede gang på gang Cubas relation til Sovjet som en garant fortsat international solidaritet.²⁸

Den politiske ensretning betød dog ikke en nedtoning af det eksotiske Cuba. Beretningerne fra selve afholdelsen af festivalen var i meget høj grad præget af farver, lyde og lugte, der fyldte sanserne til langt ud på natten.²⁹ Cubanerne blev fremstillet som rummende en særlig autenticitet.³⁰ Musikeren Arne Würgler, der havde været af sted som en blandt flere danske musikere, skrev:

[det var] ligesom at blive lukket ind i et krydret, fugtigt og frodigt drivhus. Luften blev mit første møde med Cuba. Dernæst kom musikken. (...) cubanerne kender deres egen tradition og deres musikalske rødder. De lever ikke som os, der ikke kan huske, eller slet ikke kender, vores bedste-forældres sange. De lever ikke i et tomrum, hvor en kapitalistisk kulturimperialisme har fået frit spillerum.³¹

Den revolutionære begejstring, der havde præget rejserne i 1968, var her 10 år senere afløst af en mere traditions- og autenticitetsbesyngende glæde over mødet med Cuba. Billedet af det eksotiske Cuba var intakt, men det indgik i en anden politisk ramme, der ikke var åben for forhandling.

REJSER TIL VIETNAM

Rejserne til Vietnam var præget af at være enten journalistens eller den politiske delegations rejse. Det er bemærkelsesværdigt, at selve ordet Vietnam indtil erobringen af Saigon i 1975 i realiteten oftest kun dækkede over Nordvietnam. En rejse til Vietnam var en rejse til Nordvietnam.³² Og hvor rejser til Cuba havde den fortsatte revolution som drivkraft, knyttede solidaritetsrejser til Vietnam sig primært til krigen, ikke til opbygningen af et nyt samfund efter fredsslutningen. Solidaritetsrejserne til Nordvietnam var tilrettelagt af de nordvietnamesiske myndigheder på forhånd, selvom beretningerne også fortæller om afstikkere fra de planlagte ture. Dette havde ikke alene ideologiske årsager, men hang også sammen med den i gangværende krig og Nordvietnams behov for så megen positiv omtale som muligt. Rejserne skal derfor også – præcis

Ib Nørlund, international sekretær
i DKP, på besøg i Nordvietnam i
1966, her fotograferet sammen
med vietnamesiske soldater. Foto:
Arbejdermuseet og ABA, Kbh.

som tilfældet var det med Cuba-rejserne – ses som led i en helt elementær propagandastrategi.

Jeg skal i denne sammenhæng primært fokusere på de rejser, der blev foretaget inden for rammerne af de to hovedgrupperinger i solidaritetsarbejdet for Vietnam, nemlig det mere moderate og enhedspolitiske Vietnam 69, der inkluderede DKP's Vietnamarbejde, og den radikale, antiimperialistiske gruppering De Danske Vietnamkomitéer (DDV).³³ Den aktivistiske kultur i DDV lagde ikke op til delegationsrejser, og det er da også markant, at rejser til Vietnam var et særsyn i dette miljø. I Vietnam 69 og den bestræbelse på opinionsarbejde i Danmark, der lå i dette miljø, var det derimod mere oplagt at foretage rejser, især med henblik på dokumentation af krigens gru. Dette gjaldt også for DKP, der tillige havde interesse i at knytte forbindelser med det vietnamesiske kommunistiske parti.

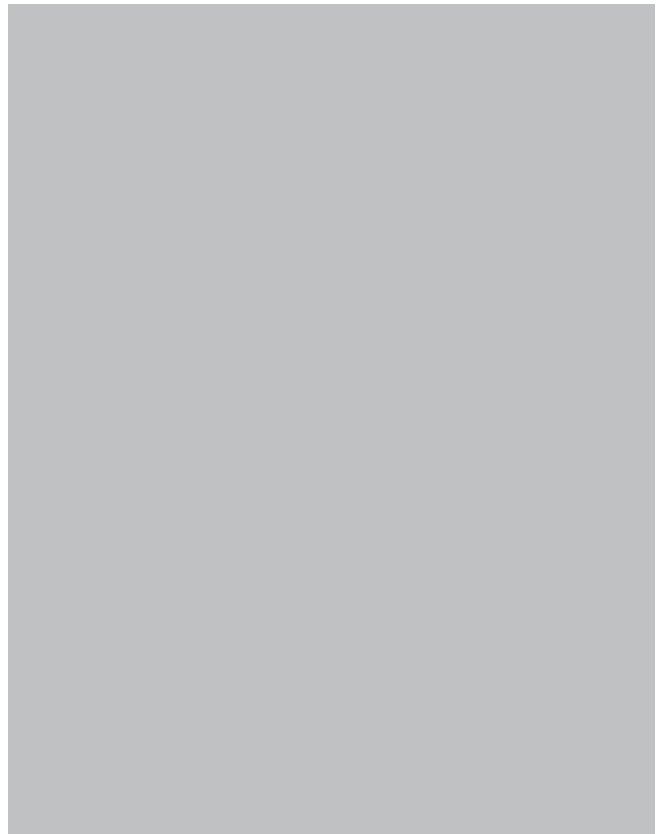
Dokumentation af krigens gru var forbundet med et andet fuldstændig dominerende træk i de rejseberetninger, der findes fra folk, der var knyttet til Vietnam 69, nemlig beskrivelser af vietnameserne som værdige, ydmyge og elskværdige figurer. En mindre delegation fra Vietnam 69 var afsted i 1972, og en af deltagerne, forfatteren Erik Knudsen, skrev efterfølgende:

Jeg havde frygtet, at 30-årskrigen (eller hundredårs- om man vil) havde gjort vietnameserne til et folk af prøjsere. Det var måske den største overraskelse: roen, den smilende selvsikkerhed.³⁴

Knudsens bemærkelsesværdige modstilling til »prøjserne«, der angiveligt dækkede over en mere brutal, grov og brovtende militarisme, markerede altså vietnameserne som det modsatte. Hvis man ser på det agitationsmateriale, som Vietnam 69 i øvrigt brugte, er det netop billedet af Vietnam som det lille fredelige og elskværdige land, udsat for de groveste overgreb fra en fjende, der slet ikke rummede eller forstod vietnamesernes finhed, der træder frem.

DKP's tidligere partisekretær Ib Nørlund havde allerede i 1966 (og altså før dannelsen af Vietnam 69) været i Nordvietnam, inviteret af Centralkomiteen i det vietnamesiske kommunistparti. Rejsen blev beskrevet i en række artikler i *Land og Folk*, men blev også samlet og redigeret i bogen *Møde med Vietnam*.³⁵ Rejsen havde betydning for DKP's muligheder for at hævde egen position i Vietnamarbejdet, men det er bemærkelsesværdigt, at han også betonedede vietnamesernes heroiske, men sarte fremtræden.³⁶

[Man] hører (...) ingen klynken fra de folk, selvom de i deres erindring og tanke bærer på svære lidelser. De taler med ro om bitre ting og opfører sig med venlighed overfor hinanden, men overfor fjender og forræderi er de lige så naturligt ubønhørlige. I Hanois hverdagsliv er det imidlertid ikke fjender, man møder. Det er hjælpsomhed og sammenhold, som så smukt finder udtryk i det klangfulde melodiske vietnamesiske sprog. Det er det der giver denne sære fornemmelse af fred midt i et brændpunkt for den skændigste krig, som verden længe har oplevet.³⁷

Ib Nørlund, international sekretær i DKP, besøgte Nordvietnams kommunistiske parti i 1966. Her i samtale med sine værter foran et tempel. Foto: Arbejdermuseet og ABA, Kbh.

Et andet eksempel på, hvordan dette indtryk af vietnameserne satte sig igennem, findes hos Jørgen E. Petersen, der som kritisk journalist havde været stærkt engageret i den 3. verden siden de tidlige 1960'ere og også blev en central figur i Vietnam 69. Petersens ellers usentimentale pen kunne ikke skjule hans stille beundring for vietnamesernes venlighed og ro:

Jeg tænkte tilbage på mine dage sammen med disse seje, modige mennesker. Tænkte på det raseri vi andre ville befinde os i, hvis bomberne dagligt regnede ned over os fra en fjende som vi ikke magtede at bombe igen. (...) Maskinen begyndte at lette. Den lille gruppe stod endnu dernede på pladsen og vinkede. Var jeg som journalist blevet taget ved næsen og lullet ind i propaganda af den mest subtile slags. Eller havde jeg fået mig en ven. Vistnok det sidste.³⁸

Det er klart, at Nørlund og Petersen på mange punkter havde forskellige dagsordener og bevæggrunde for at rejse og skrive. En klar forskel i beretningerne er, at hvor Petersen løbende forholdt sig kritisk til f.eks. bureaukrati og den politiske kontrol i øvrigt, så er dette et tema, der slet ikke berøres af Nørlund. Men det er samtidig tydeligt, at de også havde fælles træk, særligt i deres fremstilling af Vietnam. Selvom der i beretningerne indgik mange beskrivelser af det daglige liv, handlede disse ikke om, hvordan endemålet fra Nordvietnams side også handlede om opbygningen af et kommunist-

tisk samfund i et samlet Vietnam, heller ikke i Nørlunds beretninger. Dette skal formentlig ses som udtryk for DKP's enhedspolitiske bestræbelser, også før dannelsen af Vietnam 69. Et karakteristisk fællestræk ved beretningerne var således, at de både fremlagde dokumentation for, hvordan krigen gik ud over civile, herunder meget omfattende billedserier af forbrændte mennesker og sønderbombede boligkvarterer og hospitaler, men også, at de fremhævede vietnamesernes nøjsomhed og hittepåsomhed i hverdagen under de barske vilkår.³⁹ Det er derfor karakteristisk, at selvom vietnameserne også blev omtalt som kæmpende, stålsatte og heroiske, så var det ikke billedet af guerillaens vilde råstyrke, der kendetegnede beretningerne, men derimod billedet af et utroligt fredeligt og harmonisk folk. Denne dobbelthed fremstod i beretningerne som en kilde til stor undren, og de rejsende syntes hele tiden at have iagttagernes, ikke deltagerens rolle. Som det fremgår af ovenstående citat, var Jørgen E. Petersen selv i tvivl om, hvad han egentlig havde oplevet, og om han havde knyttet et menneskeligt venskabsbånd eller ej.

Hvis vi vender blikket mod Vietnam 69's konkurrent DDV, er det sigende, at der tilsyneladende kun blev foretaget en enkelt rejse af aktivister fra DDV, nemlig en tur i 1972, hvor bl.a. Tove Jensen og Vagn Søndergård var i Nordvietnam i to uger. Det var således en mindre gruppe fra inderkredsen af DDV, der var inviteret af Vietnam Peace Committee i DRV.⁴⁰ Beskrivelser af oplevelserne blev bragt i enkelte artikler i DDV's blad *Vietnam-Solidaritet*, men der blev også lavet en dokumentarfilm på baggrund af optagelser under rejsen.⁴¹ Den kunne lånes af DDV for 50 kr. og var altså tænkt som direkte brugbar til møder og arrangementer i det antiimperialistiske arbejde.

Ligesom det havde været tilfældet under de rejser, der knyttede sig til Vietnam 69, mødte også denne delegation officielle repræsentanter for Nordvietnam,⁴² men artiklerne om rejsen beskrev først og fremmest, hvordan Nordvietnam var et (socialistisk) samfund under opbygning, både på trods og på grund af krigen. Overskrifter som »Kvinder på fabrik i Hanoi« og »Dynamisk udvikling indenfor industrien og landbruget i DRVN på grund af den sociale revolution« indikerede, at delegationen snarere havde besøgt et samfund under opbygning end et land i krig.⁴³ Artiklerne var illustreret med fotos fra vietnamesisk industri, arbejdere med hjelme og gnistrende svejseapparater.⁴⁴

Rejseberetningerne tematiserede først og fremmest vietnameserne som et arbejdende folk, hvis kamp man solidariserede sig med og kunne lære af. Dette var bemærkelsesværdigt, fordi beskrivelser og billeder af Vietnam som industriland med arbejdere ellers var lidt af et særsyn blandt massive opbud af billeder af risbønder og især kvindelige FNL-guerillaer i *Vietnam-Solidaritet*. Bortset fra få andre eksempler⁴⁵ rummede bladet ikke artikler om udviklingen af det vietnamesiske samfund, om end landbrugsstrukturen blev omtalt et par gange.⁴⁶

DDV forstod og fremstillede i høj grad Vietnam som spydspids i den antiimperialistiske folkekrig, der rakte ud over det vietnamesiske samfund, og den interesse for Vietnam som socialistisk samfund under opbygning, der kom til udtryk i rejseartiklerne, forekommer derfor besynderlig. Selvom det ikke

havde været en meget eksplicit formuleret linje i DDV, var det dog primært FNL, befrielsesfronten i Sydvietnam man støttede, ikke nødvendigvis det kommunistiske Nordvietnam. De arbejderistiske artikler i kølvandet på rejsen skal derfor ses i lyset af flere forhold. For det første var DDV's støtte til FNL's befrielseskrig i en vis udstrækning knyttet til en forhåbning om en social revolution i Vietnam. For det andet var der på dette tidspunkt en øget betoning af klassekamp i DDV's solidaritetsarbejde. Hvis man skulle vinde den danske arbejderklasse for sig, var det oplagt at fremstille vietnameserne som arbejdere, man kunne identificere sig med, ikke som risbønder. Og for det tredje mener jeg artiklerne tyder på, at selve mødet med de fremmede vietnameserne faktisk var vanskeligt at omsætte til beretninger, der meningsfuldt kunne indgå i det antiimperialistiske arbejde i Danmark anno 1972, hvor Vietnamarbejdet på mange måder var i opløsning, men fortsat havde stærk symbolsk betydning i solidaritetsmiljøerne. Artiklerne forekommer sært distancerede i både form og indhold, og signalerede ikke, at DDV havde været hos kammeraterne ved fronten.

Rejserne havde meget forskellig betydning i de to Vietnamgrupperinger. For Vietnam 69 (og DKP) havde rejserne og de formelle partikontakter betydning for legitimeringen af egen position, men der var ikke tale om mange rejser eller mange rejsende. Hvad angår DDV, blev det at rejse i realiteten ikke tillagt betydning som solidaritetspraksis. Der var ganske enkelt ikke rejseaktivitet i et omfang, der indikerer, at det at have været der selv blev tillagt betydning som særlig erfaring eller status. For de aktivister, der støttede befrielseskrigen i Vietnam som det væsentligste antiimperialistiske brændpunkt, kunne en rejse ikke indgå som dokumentation eller som gyldig erfaring. Solidariteten her handlede i langt højere grad om en antiimperialistisk kamp, der rakte ud over Vietnam. Efterhånden som det antiimperialistiske perspektiv skærpedes i DDV, fremstod Vietnam i stadig højere grad som et udtryk for eller et symbol på denne kamp, og var derfor ikke af afgørende interesse i sig selv som land eller samfund. Et andet element var den vietnamesiske kulturs manglende attraktionskraft. Vietnamesisk kultur indgik kun i meget ringe grad i solidaritetsarbejdet og udgjorde altså heller ikke et element, der kunne motivere til rejser i større udstrækning. Også her var kontrasten til Cubaarbejdet stor.

Hvor Cuba som sted altså for mange rejsende rummede noget, man søgte, havde Vietnam slet ikke denne attraktionskraft. Vietnam blev i høj grad fremstillet som noget meget fjernt. Risbønderne tilhørte en helt anden verden og var ikke figurer, man kunne identificere sig konkret med. De mange billeder af yndige vietnamesiske unge kvinder med de karakteristiske bambushatte og et maskingevær over skulderen synes at sammenfatte den dybe fascination af og solidaritet med det lille lands heroiske kamp på den ene side, og den eksotiske fjernhed, der netop rummede en stor afstand på den anden. Selv de rejseberetninger, der beskriver mødet med landet som positivt, rummer utvetydigt en eksotisk fjernhed i den måde, vietnamesisk kultur og befolkning fremstilles.

Den fornemmelse af fjernhed, der præger rejseberetningerne fra Vietnam, er blevet spidsformuleret af den amerikanske

forfatter Susan Sontag, der som (venstre)intellektuel var aktiv i den amerikanske krigsprotestbevægelse, og i forlængelse af sit ophold i Nordvietnam i 1969 skrev *Rejse til Hanoi*. Den blev oversat til dansk og var udbredt i de danske solidaritetsmiljøerne.⁴⁷ For Sontag blev det, som danske rejsende beskrev som den stille heroiske udholdenhed og evige venlighed, kilde til irritation. Hun opfattede det som en slags naivitet, hun ikke vidste, hvordan hun skulle forholde sig til, da vietnameserne samtidig havde heltestatus. Selvom hun hele tiden prøvede at trænge ind til en nærmere forståelse af vietnameserne, der kunne gøre dem til ligeværdige kammerater man kunne diskutere med, mødtes hun gang på gang af det fine sarte og uskyldige, men stærkt stiliserede barneagtige væsen. Dette forbandt hun også med det, hun beskrev som den kønsløse vietnamesiske kultur, hvor ingen kyssede eller i øvrigt rørte ved hinanden offentligt.⁴⁸ Interessant nok sammenlignede hun på dette punkt Vietnam med sine oplevelser på Cuba, hvor hun opholdt

sig tre måneder i 1960, og hvor hun kunne identificere sig med den cubanske lidenskabelige »folkelig-politiske væremåde«.⁴⁹ Sontag afsøgte, hvordan og hvorfor hun oplevede Vietnam så fremmed og fjern, når landet samtidig stod hende nær i antikrigs-engagementet og konkluderede:

Ja, sagen var, at Vietnam så meget var blevet en realitet i min bevidsthed som amerikaner, at jeg havde meget vanskeligt ved at få det ud af hovedet. [det var som at møde] en yndlingsfilmstjerne, der i årevis har spillet en rolle i ens fantasiliv, og som i virkeligheden viser sig at være temmelig meget mindre, mindre levende, mindre erotisk udfordrende og i det hele taget anderledes. (...) Jeg ønsker at de må sejre. Men jeg forstår ikke deres revolution.⁵⁰

Dette udsagn mener jeg rammer noget helt centralt, når man skal forstå betydningen af solidaritetsrejserne til Vietnam i de danske grupperinger. Som symbol og billede på en heroisk

REFERENSER - CUBA OG VIETNAM SOM SYMBOLSKE OG KONKRETE UTOPIER

1 Denne artikel er baseret på dele af min ph.d.-afhandling *Et undertrykt folk har altid ret. Solidaritet med den 3. verden i 1960'erne og 1970'ernes Danmark*, Roskilde Universitet, 2010.

2 Politologen Paul Hollander har med sit begreb »politiske pilgrimme« i bogen af samme navn, dannet skole med sit kritiske perspektiv på de rejser som vestlige intellektuelle foretog til Sovjet, Kina og Cuba gennem det meste af det 20. århundrede. Se Paul Hollander, *Political Pilgrims. Travels of Western Intellectuals to the Soviet Union, China and Cuba*, New York 1983.

3 Kevin Hetherington, *Expressions of Identity. Space, Performance, Politics*, London 1998, s. 132–36.

4 Brigaderejser til Cuba var ikke bare et dansk eller nordisk fænomen, men var en måde at organisere rejser på, der tilsyneladende var startet i 1969, hvor Venceremos Brigades blev dannet i USA. Også her indgik man i et samarbejde med Cuba, og turene havde samme opbygning og forløb som de nordiske. Hollander, 1983, s. 227.

5 *Vietnam-Solidarit* nr. 6, sep. 1968.

6 Interviewet blev foretaget af Bente Hansen og Inge Henningsen og bragt i *Politisk Revy* nr. 106, aug. 1968. Mors-seminaret i 1968 betragtes af danske historikere som en væsentlig skillevej mellem hippier og mere traditionelt politiske venstrefløjsaktivister. For en grundig analyse heraf, se Steven L.B. Jensen & Thomas Ekman Jørgensen: *1968 og det der fulgte*, Gyldendal 2008.

7 *Politisk Revy* nr. 106, aug. 1968, s. 8–9.

8 *Cuba-bladet* nr. 3, 1976, s. 17.

9 *Cuba-bladet* nr. 1, 1975, s. 10.

10 Se f.eks. *Cuba-bladet* nr. 3/4, 1975, s. 26–27

11 *Cuba-bladet* nr. 1, 1975, s. 10.

12 Jubilæumsinterview med Karsten Garder, *Cuba-bladet* nr. 3/1978, s. 15.

13 Jubilæumsinterview med Karsten Garder, *Cuba-bladet* nr. 3/1978, s. 15.

14 Se f.eks. referat af nordisk møde .

med ICAP, 25–26/11 1972, DCF-protokoller.

15 BM-referat i DCF, 4/12 1974, DCF-protokoller.

16 Referat af HBM i DCF, 2 1/4 1976 af referat af HBM i

DCF, 9/6 1976, DCF-protokoller.

17 I hvert fald ifølge mødereferaterne.

18 BM-referat, DCF, 4/6 1973 samt referat af opsamlingsmøde efter BN i 1975, DCF-protokoller.

19 Referat af BM, i DCF, 5/3 1975, DCF-protokoller.

20 ICAP's udtalelse som den er gengivet i referat af møde mellem de nordiske Cuba-foreninger og ICAP, udateret, men formodentlig sensommer 1973, DCF-protokoller.

21 Se f.eks. referat af fælles nordisk møde i Helsinki, 3 1/3–1/4 1973, DCF-protokoller.

22 Oplæg til arbejdsgrundlag for DCF, 9/1 1973, DCF-protokoller.

23 Oplæg til diskussion af arbejdsgrundlaget for DCF, 9/1 1973, DCF-protokoller. De artikler der særligt var rettet mod Stages artikelserie i *Information* i aug. 1971 var skrevet af hhv. Lars Krogh Møller: Cubansk ideologi og praksis (1&2), *Information* d. 22–22/9 1971, og Peder Agger: Kærlighed og Had, *Information* 4–5/11 1971, samt Jan Stages fejlslagne analyse, *Politisk Revy*, nr. 181, okt. 1971. Stage skrev i øvrigt løbende om Cuba i både *Information* og *Politisk Revy*.

24 Referat, ekstraordinær generalforsamling i DCF, 11/1 1974 DCF-protokoller. Kritikerne var Thomas Blach og Mikael Witte Jensen: Radikale og andre turister, *Information* 7/9 1973. Der var flere reaktioner på artiklen, heriblandt tre fra DCF: Lars Krogh Møller, Filosofisk Volapyk om de radikale turister, *Information* 20/9 1973, Arne Herløv Petersen (tidl. sekr. i foreningen), Forsøg på at sprede tågen, *Information* 21/9 1973 samt formand Ole Bjørn Timmer, Dansk-cubansk forening og de radikale turister, *Information* 12/9 1973 og Det laver den forening, *Information* 25/9 1973.

25 Se *Cuba-bladet* nr. 3/4, 1975, nr. 1/1976. For delegationsrejserne vedr. Verdensungdomsfestivalen i 1978 og forberedelserne heraf, se referat af BM i DCF, 12/2 1975, DCF-protokoller, samt *Cuba-bladet* nr. 2/1976, nr. 2/1978 og nr. 3/1978, der udgjorde et stort temanummer om selve festivalen.

26 *Cuba-bladet* nr. 1, 1976, s. 12.

27 *Cuba-bladet* nr. 2, 1976, s. 24.

28 Se f.eks. *Cuba-bladet* nr. 2, 1976.

29 *Cuba-bladet* nr. 3, 1978, s. 3–5.

kamp mod imperialismen stod Vietnam utrolig klart i bevidstheden hos de danske aktivister, men det var aldrig en utopi om et konkret samfund, man identificerede sig med. Vietnam blev tillagt en autenticitet hentet fra en fjern tid og en fjern kultur, samtidig med at den antiimperialistiske guerillakrig blev hyllet. Dette kunne billederne af de yndige kvindelige guerillaer fastholde. Men at rejse til Vietnam som en del af det antiimperialistiske solidaritetsarbejde var egentlig helt overflødig.

Dette stod i kontrast til Cubarejserne, selvom de naturligvis også havde forskellig betydning, afhængig af den sammenhæng de indgik i. De første solidaritetsrejser var både markører for en bestemt position i det venstreorienterede ungdomsoprørske landskab. Med den begyndende organisering af brigaderejser indenfor rammerne af DCF skabtes den loyale solidaritetsrejse, der snarere end at være øjenåbnende fremstod som bekræftende og bolværksopbyggende overfor den spirende kritik. Men dette betød ikke en nedtoning af rejserne

som sansede erfaringer med stor betydning, dels for den enkelte aktivist, og dels for DCF's solidaritetsarbejde. Cuba som erfaring kom i højere og højere grad til at indgå i et værn om den ubetingede solidaritet, ikke bare med revolutionen men også med styret, og rejserne betød derfor en fastholdelse af en revolutionsromantisk forestilling om Cuba som den lille rebelske ø, eksotisk og kulturelt attraktivt – en forestilling, der også i en vis udstrækning gjorde sig gældende på de dele af venstrefløjen, der forholdt sig stærkt kritisk til styret. Heroverfor fremstod Vietnam som fremmed og fjernt, men med meget stærk symbolsk betydning i solidaritetsarbejdet. I modsætning til Cuba fortønedes befrielseskrigens stærke symbolkraft sig ganske hurtigt efter etableringen af et kommunistisk Vietnam i 1975. Rejserne kan derfor ses som udtryk for forskellige typer af solidaritetsarbejde, men også som praksisformer, der skabte virksomme betydninger som på meget forskellig vis indholdsudfyldte solidaritetsarbejdet.

30 *Cuba-bladet* nr. 3, 1978, s. 5.

31 *Cuba-bladet* nr. 4, 1978, s. 22.

32 Rejser til Sydvietnam synes således udelukkende at være blevet foretaget af journalister, udsendt af aviser eller DR. Eksempelvis skrev Preben Døllerup sammen med Ebbe Reich i 1965 bogen *Vietnam krigen i perspektiv*, og den var blandt andet baseret på Døllerups rejser i Sydvietnam, se *Vietnam krigen i perspektiv, storpolitisk orientering*, København 1965.

33 Ofte betegnes de forskellige grupperinger samlet som slet og ret Vietnam-bevægelsen, der tog form fra 1965. Reelt blev der dog fra slutningen af 1968 tale om to stridende organisationer, nemlig De Danske Vietnamkomitéer (efterfølgeren til De Storkøbenhavnske Vietnamkomitéer) og Vietnam 69, der altså blev dannet i begyndelsen af 1969.

34 Vietnam 69 *Information*, nr. 1, 1972, s. 2.

35 Ib Nørnlund, *Møde med Vietnam*, København 1966.

36 Se Chris Holmsted Larsen, *Tiden arbejder for os*, København 2007, s. 85–87 og 167.

37 Ib Nørnlund, *Møde med Vietnam*, København 1966, s. 9–10.

38 Rapport nr. 21 marts/april 1967, s. 97.

39 Rapport nr. 21, marts/april 1967 og nr. 29, marts 1968.

40 *Politisk Revy* nr. 194, april 72.

41 Filmen hed *Folk i Nordvietnam* og handlede om så forskellige ting som landbrug, skoler, kulturliv og krigsførelse. Den er registreret i Danmarks Nationalfilmografis database, hvor Vagn Søndergård står som instruktør og Workshoppen som produktionsselskab (1973). Desværre ligger Danmarks Nationalfilmografi ikke inde med en kopi. Det har ikke været muligt for Demos at finde en evt. kopi i deres arkiver. Se omtale i *Vietnam-Solidaritet* nr. 8, okt. 1972.

42 *Vietnam-Solidaritet* nr. 6, aug. 1972.

43 *Vietnam-Solidaritet* nr. 4, april 1972.

44 *Vietnam-Solidaritet* nr. 4, april 1972. På forsiden kan man læse at dette nummer af bladet handler om »arbejder og økonomi i DRVN«.

45 Se f.eks. *Vietnam-Solidaritet* nr. 6, 1970 og *Vietnam-Solidaritet* nr. 7, 1971.

46 Se f.eks. *Vietnam-Solidaritet* nr. 1, marts 1969, nr. 2, april 1969 og nr. 8 dec. 1969.

47 Den blev f.eks. (positivt) anmeldt af Ninel Kledal i *Vietnam-Solidaritet* nr. 2, april 1969.

48 Susan Sontag, *Rejse til Hanoi*, København 1969, s. 39.

49 Susan Sontag, *Rejse til Hanoi*, København 1969, s. 38.

50 Susan Sontag, *Rejse til Hanoi*, København 1969, s. 11, sidste to sætninger dog s. 37.

KAREN STELLER BJERRERGAARD

Adjunkt i historie og samfundsfag ved Avedøre Gymnasium

ABSTRACT

Cuba and Vietnam as symbolic and concrete utopias: Danish solidarity trips in the 1960s and 1970s

In the 1960s and 1970s both Cuba and Vietnam were important pivotal points in a revolutionary enthusiasm in the solidarity work in Denmark, which saw the third world as the spearhead in the fight against imperialism. At the same time, as the solidarity trips reveal, there were quite different political and cultural aspects to be attracted to and identify with in the two countries. Cuba appeared as the warm, dynamic, comradely and concrete revolution, while Vietnam was experienced as a delicate and distant country with a very exotic people whose fight had great symbolic value. The article shows both the great difference in the scale of the trips, the manner in which the activists travelled and the importance they were accorded. Journeys to Cuba were a common occurrence, where many groups were constantly setting off as work brigades, and the trips had enormous significance for Cuban solidarity work as such. In comparison, the journeys to Vietnam, were few in number and primarily took the form of trips by delegations which did not play a great role in the solidarity work – especially not for the activist part of the Vietnam movement. Solidarity trips were interpreted as giving a meaning to a form of praxis, and helped fill out the content of the phenomenon of solidarity with the third world that was a part of the youth and student unrest and the article indicates that it should be understood as something particularly complex.